

O SAMOOBRAZOVANJU STAREŠINA JNA

O problemu obrazovanja, pa i samoobrazovanja starešina, zadnjih godina se dosta raspravljalo i pisalo. To je rezultat potrebe za znanjem i obrazovanjem, koja se u samoupravnom socijalističkom društvu neodoljivo nameće.

Potrebe za samoobrazovanjem u vojsci veoma su izražene zbog velikih zahteva koje postavlja moderna ratna tehnika i savremeni uslovi za vođenje rata. Posle završenog osnovnog, opšteg i vojnog školovanja starešine gotovo čitav svoj radni vek provedu u trupi, komandama i ustanovama, obavljajući često i poslove koji ne doprinose u većoj meri njihovom daljem opštem obrazovanju i stručnom usavršavanju. Otuda sve više u Armiji, a posebno u starešinskom sastavu, rastu potrebe za razvijanjem sistema permanentnog obrazovanja, u prvom redu za usavršavanjem i negovanjem samoobrazovne aktivnosti starešina.

O stanju i problemima ove aktivnosti često se govori u analizama komandi svih nivoa, pri čemu se gotovo redovno ističe »nedovoljan individualni rad starešina«. Tim analizama, međutim, nedostajali su objektivni pokazatelji, zbog čega su i ocene bile subjektivne. Naročita manjkavost tih analiza i izveštaja ogleda se u tome što su previše isticani problemi nedostatka vremena i neshvatanja potrebe za samoobrazovanjem, a vrlo malo su osvetljeni ključni problemi — motivacija, osposobljenost i objektivni uslovi za samoobrazovanje starešina.

Da bi se pošlo dalje od tih generalnih zaključaka i subjektivnih procesa, pristupilo se izučavanju samoobrazovanja sa gledišta naučne metodologije.¹

¹ Istraživanje problema samoobrazovanja izvršio je Centar za andragoško-psihološka i sociološka istraživanja u JNA. U njemu je, polivalentnom primenom metoda (ankete, skale stavova i test) studiozno zahvaćen ovaj problem i dobijene su informacije koje imaju veću praktičnu, pa i teorijsku vrednost.

U projektovanju istraživanja najvažniji zadatak bilo je definisanje predmeta i varijabili istraživanja. Samoobrazovanje u ovom istraživanju je shvaćeno kao društveno uslovljena, sistematska obrazovna aktivnost, koju obavlja pojedinac sam ili u osloncu na vaspitno-obrazovne institucije ili društvene faktore, radi sticanja, usavršavanja i dopunjavanja znanja, veština i navika i razvijanja ličnih sposobnosti. Cilj istraživanja bio je: sagledati sadašnje stanje samoobrazovnog rada starešina, utvrditi činioce koji taj rad determinišu i odrediti osnovne pretpostavke za buduću aktivnost na razvijanju samoobrazovanja starešine.

Istraživanjem na reprezentativnom uzorku od preko 200 starešina dobijeni su mnogobrojni podaci. Neke od tih informacija su veoma značajne i interesantne za diskusiju o obrazovanju starešina koja je pokrenuta u »Vojnom delu«, pa se upravo o njima u ovom članku raspravlja.

STAREŠINE RADE NA SVOM SAMOOBRAZOVANJU, ALI NEDOVOLJNO I NESISTEMATSKI

Prema odgovorima iz Upitnika više od četiri petine starešina (80,9%) radi na samoobrazovanju. Starešine, dakle, za sebe konstatuju da se intenzivno bave samoobrazovanjem. Međutim, kada su ocenjivali rad svojih drugova u jedinici, bili su mnogo kritičniji. Pozitivnu ocenu tom radu dalo je samo 37,9% podoficira i 32,4% oficira. Starešine koje se bave samoobrazovanjem dale su bolju ocenu samoobrazovne aktivnosti svojih drugova nego oni koje to ne čine.

S porastom školske spreme i uspeha u građanskim školama raste procenat oficira i podoficira angažovanih u samoobrazovnom radu. Istovremeno, uočava se pojava da sa dužinom staža i porastom čina opada rad na samoobrazovanju kod nekih kategorija starešina. Izneta tendencija zapaža se u podoficira i oficira nižih činova, dok u oficira viših činova postoji blaga tendencija rasta u samoobrazovnom angažovanju sa rastom čina. Naime, pukovnici znatno više rade na svom samoobrazovanju od majora.

Iz ove grupe informacija vredno je istaći podatak da veliki deo starešina (66,4% oficira i 81,7% podoficira) smatra da treba više nego do sada da rade na samoobrazovanju. Oni koji se ne bave samoobrazovanjem, sasvim logično, u većem procentu izjavljuju da treba još više da rade.

Na pitanje koliko vremena u toku dana odvajaju za samoobrazovanje 45% starešina nije dalo nikakav odgovor, najverovatnije

zbog toga što nisu ni imali šta da kažu, jer samostalno ne uče. Od onog dela starešina koji su dali odgovor, 38% radi 1 do 2 sata dnevno, a ostali manje.

SUBJEKTIVNE MOGUĆNOSTI ZA RAZVOJ SAMOBRZOVANJA STAREŠINA JNA

Brojnim instrumentima istraživanja »izmerene« su subjektivne mogućnosti starešina sa aspekta daljeg razvitka samoobrazovne aktivnosti. Iznećemo najbitnije podatke iz ove oblasti informacija o samoobrazovanju.

Starešine imaju veoma pozitivne stavove prema samoobrazovanju. Iz dobijenih podataka zapaža se da najpozitivniji stav prema samoobrazovanju imaju starešine koje se bave samoobrazovanjem. Ali, treba primetiti i to da su pozitivni stavovi i starešina koji ne rade na samoobrazovanju. Razlika u pozitivnosti stava te dve kategorije ispitanika nije statistički značajna. To govori o tome da na bavljenje samoobrazovanjem, pored stava, deluju i neki drugi činioci.

Na stavove o samoobrazovanju ima izvestan uticaj funkcionalna dužnost. Kod podoficira — komandiri vodova imaju pozitivnije stavove od komandira odjeljenja, a kod oficira — pozitivnije stavove od ostalih imaju starešine na dužnosti u puku, komandanti pukova i divizija, kao i starešine DSNO i vojnih škola.

Sa visinom školske spreme iz građanstva raste pozitivan stav prema samoobrazovanju. Sličan uticaj pokazuje i uspeh u tim školama. Staž u Armiji i starost ispitanika ne ispoljavaju veći uticaj na pozitivnost stava, što se može smatrati povoljnim za razvoj samoobrazovanja.

Pozitivni stavovi prema JNA predstavljaju veliku subjektivnu mogućnost za razvijanje samoobrazovanja. Analizom rezultata na skali stavova starešina prema JNA konstatuje se da su ti stavovi vrlo pozitivni, iako postoje značajne varijacije u onom delu tvrdnji koje se odnose na zadovoljstvo starešina pozivom.

U rezultatima na toj skali uočava se značajan uticaj rada na samoobrazovanju. Naime, postoji statistički značajna razlika u pozitivnosti stava prema JNA između onih koji se bave i onih koji se ne bave samoobrazovanjem. Razlika je u korist prve od tih dveju kategorija ispitanika.

Rang starešine ispoljio je još veći uticaj. Oficiri su izrazili znatno pozitivnije stavove od podoficira, mada su i njihovi stavovi pozitivni. Veoma je interesantan podatak da oni koji više časova rada

provedu na samoobrazovanju imaju nešto manje pozitivne stavove prema JNA nego ostali. Stoga se može konstatovati da rad na samoobrazovanju ima uticaja na pozitivnost stava, a verovatno je i da pozitivan stav utiče na veće angažovanje u toj delatnosti. Međutim, taj uticaj nije čist od dejstva ostalih faktora, o kojima će biti reči u daljoj analizi rezultata.

Naše starešine vole da uče. Odgovarajući na pitanje u Upitniku o tome da li vole da uče veliki broj starešina dao je pozitivan odgovor (70,2% podoficira i 74,3% oficira). Ovaj procenat uz afinitet prema učenju imponuje i veoma je značajan sa stanovišta potreba službe i mogućnosti da se unapredi samoobrazovni rad starešina.

POSTOJE VEOMA IZRAŽENA INTERESOVANJA STAREŠINA ZA IZUČAVANJE POJEDINIH OBLASTI I SADRŽAJA

Starešine su veoma zainteresovane za izučavanje tehničkih nauka. Upoređenja radi navešćemo da se za izučavanje ovih sadržaja opredelilo 37,4%, dok je za vojne sadržaje to učinilo 10,0% starešina.

Takvo opredeljivanje za tehničke nauke može se smatrati veoma korisnim i značajnim sa stanovišta potreba i interesa Armije, pa ga treba iskoristiti.

Mada ima malo želja (naročito u podoficira) za izučavanje vojnih nauka, ipak se one, uz društveno-političke nauke, najviše izučavaju. Naime, starešine ipak, u praksi, te sadržaje najčešće izučavaju, ali pri tome oni navode da to čine zato što moraju, jer ih potrebe službe i organizacija armijskog života na to prisiljavaju.

Uporedo sa zadovoljavanjem interesovanja za tehničke nauke treba razmišljati o psihološko-andragoškim merama kojima bi se i vojni i društveno-politički sadržaj učinili atraktivni za naše starešine. No, ta pitanja zadiru neposredno u oblast motivacije, o čemu je istraživanje takođe došlo do vrednih podataka, o kojima će se raspravljati u daljem tekstu.

Ovde treba istaći da su starešine veoma zainteresovane za dalje usavršavanje. Tako je 34,8% oficira izjavilo da bi rado studirali na Višoj vojnoj akademiji (VVA), a 37,7% oficira se opredelilo za studiranje na nekom fakultetu. Međutim, ako bi se pri tome pružile i neke olakšice u vanrednom školovanju na VVA, onda bi se za takvo školovanje prijavilo čak 53% starešina (oficira). Pošto im je više vojno školovanje uskraćeno, podoficiri mnogo više od oficira preferiraju građanske škole i fakultete.

Istraživanje je nedvosmisleno verifikovalo u pozitivnom smislu deklarirani afinitet za učenje, jer su interesovanja starešina za sadržaje i oblike usavršavanja (stručnog i opšteg) dovoljno široka i razvijena. Problem u razvoju samoobrazovanja, u suštini, svodi se na to da se postojeća interesovanja usmere i realizuju na društveno najkorisniji način.

Može se konstatovati i to da porastom nivoa opšteg obrazovanja rastu interesovanja za tehničke i sociološko-psihološke nauke a opadaju interesovanja za vojne sadržaje. I obrnuto, porastom vojnog obrazovanja opadaju interesovanja za tehničke i društvene nauke, a rastu interesovanja za vojne nauke.

Znanja starešina iz oblasti kulture i nauka i osposobljenost za samoobrazovanje nisu na zadovoljavajućem nivou.

Gledajući rezultate koje su starešine postigle na testu opšteobrazovnih i opštekulturnih znanja uočava se da su oni dosta slabi. Oficiri su od moguća 174 postigli 89 bodova i ostvarili 51,15% zahteva testa, a podoficiri svega 61,77 bodova, odnosno 35,50% zahteva testa.

Iz podatka je evidentno da je uspeh podoficira na testu u pozitivnoj vezi sa bavljenjem samoobrazovnim radom, dok se u oficira ta povezanost ne može uočiti (čak ima suprotnih tendencija).

Uticaj školske spremne u postizanju rezultata na testu vidno je manifestovan. Kod oficira, a naročito podoficira, najbolje rezultate su postigli oni sa višim (visokim) obrazovanjem. Slično se zapaža i u odnosu na vojno školovanje.

Funkcionalna dužnost je takođe ispoljila određen uticaj. Najbolji rezultat na testu su postigli pomoćnici za MPV (106,37 bodova, odnosno 61,13% zahteva testa), a najslabiji komandiri vodova (78,25 bodova, odnosno 44,97% zahteva testa), koji, uz starešine iz DSNO, sačinjavaju skupinu najslabijih.

Prema pojedinim skupinama (oblastima) znanja na testu su se ispoljile velike razlike. Starešine su postigle relativno dobre rezultate u prirodnim naukama (gde srednji procenat tačnih rešenja zadataka iznosi 64,6%), zadovoljavajuće u oblasti književnosti i umetnosti (50,3%), a slabe u vojnim (48,2%) i društvenim naukama (41,6%).

Iz ovog se vidi da postoje praznine u pojedinim oblastima znanja, zbog čega samoobrazovanje starešina i u tom pogledu ima smisao i značaj.

Iz niza podataka nameću se i oni koji se odnose na *osposobljenost starešina za samostalno učenje* u toku vojnog školovanja. Gledano u celini, naše starešine smatraju da u vojnim školama nisu usvojili metode i tehniku učenja. Pri tome podoficiri daju znatno nižu ocenu svoje osposobljenosti od oficira.

Deficitarnost i osposobljenost podoficira za samoobrazovanje (kako u fondu znanja, tako i u poznavanju metoda i tehnike učenja) ne duguje se samo relativno malom doprinosu podoficirskih škola, već i startnoj osnovi sa kojom su došli iz građanstva.

Navešćemo samo neke od indikatora osposobljenosti za samoobrazovanje. Naše starešine vode zabeleške pri učenju, ali ne uvek na najkorisniji način: većina starešina pravi beleške pri prvom čitanju (55,1% podoficira i 52,8% oficira), a to se onda svodi na prepisivanje teksta, od čega se ima malo koristi.

Iz podataka se, dalje, zapaža da oni koji se samoobrazuju znaju uspešnije da uče nego oni koji uče samo onda kada moraju. To je evidentno ne samo u uspešnijem vođenju zabeleški već i u pogledu boljeg poznavanja *tehnike i metode učenja*: bolje se pripremaju za učenje, celishodnije savlađuju teže delove gradiva i podatke iz tabela i grafikona, ređe pribegavaju grupnom učenju i učenju na glas itd. Međutim, treba istaći da i oni koji se samoobrazuju nisu bez praznina u racionalnom učenju. Pokazalo se da slabije poznaju zakonitosti i metode zapamćivanja.

Treba istaći i to da vrlo mali broj starešina uči osloncem na izrađeni *plan rada*. Svega 20,7% oficira i 15,3% podoficira pravi plan samoobrazovnog rada. To je veliki nedostatak, koji se jedino može objasniti neshvatanjem koristi i prednosti planiranja i sistematičnosti u opšteobrazovnom i stručnom usavršavanju.

Iz podataka istraživanja koji se odnose na subjektivne mogućnosti starešina može se zaključiti da su one dobre, odnosno da mogu da posluže kao veoma stabilna osnova za razvijanje samoobrazovanja u Armiji.

OBJEKTIVNI USLOVI STAREŠINA ZA SAMOOBRAZOVANJE

Izneti rezultati istraživanja ukazuju da pored subjektivnih postoje još snažniji objektivni faktori koji odlučujuće determinišu samoobrazovanu aktivnost starešina. Istraživanje je dalo više korisnih informacija o tim faktorima, od kojih iznosimo neke od značajnijih.

Imaju li starešine slobodnog vremena za učenje? Odgovor na to pitanje dobijen je posrednim i neposrednim putem. Posredan put se sastojao u analizi strukture radnog dana starešine. Čitav niz informacija iz ove oblasti ukazuje da starešine u trupi imaju najmanje vremena za »čist« samoobrazovni rad. Sem toga, evidentna su i izvesna odricanja u pogledu odmaranja onih koji se samoobrazuju (oni odvajaju manje vremena za spavanje i pasivan odmor).

Iz podataka se vidi da svaki treći starešina mora da odvoji deo slobodnog vremena za pripremu sutrašnje nastave. Najčešće odvajaju 1 do 2 sata — podoficiri više nego oficiri, oni sa nižim vojnim obrazovanjem više nego oni koji imaju VVA, mlađi po stažu više nego stariji. U svakom slučaju najopterećenije u tom pogledu su starešine na dužnosti komandira voda. No, ovde je veoma interesantno zapaziti da baš komandiri vodova, iako najopterećeniji u slobodnom vremenu, odvajaju relativno više vremena za samoobrazovanje od svih ostalih starešina. Pri tome, iz njihovih odgovora se saznaje da oni kombinuju pripreme za nastavu i samoobrazovnu aktivnost, u smislu dubljeg i studioznijeg izučavanja vojnih i vojno-tehničkih sadržaja, kao i andragoško-psihološke literature.

U ovoj informaciji implicirana su dva, za praksu značajna momenta; prvo, da je sama praksa verifikovala postavku da pripreme za vojnu nastavu i samoobrazovni rad mogu vrlo uspešno da koegzistiraju i, drugo, da su potrebe službe i motivacija koja se na njih nadovezuje značajnije za bavljenje samoobrazovanjem nego kvantum slobodnog vremena. Pokazalo se, naime, da su komandiri vodova angažovaniji u samoobrazovnom radu nego starešine u komandama, koje slobodnog vremena imaju znatno više.

Neposrednim putem dobijeni su odgovori da je nedostatak vremena osnovna poteškoća sa kojom se starešine susreću u radu na samoobrazovanju. Sasvim je logično što taj odgovor češće daju starešine u trupi nego oni u komandama. Interesantno je da se na nedostatak vremena više žale oficiri nego podoficiri. Psihološka analiza nedostatka vremena pokazuje da njegovi uzroci ne leže samo u obavezama koje starešine izvršavaju u slobodnom vremenu, već i u umoru od trupnih poslova u radnom vremenu, koji su ne samo odgovorni, naporni i složeni već i takvi da zahtevaju »celog« čoveka.

Starešinama u samoobrazovnom radu veoma mnogo smeta nedostatak udžbenika i ostalih materijala. 20,8% podoficira i 17,3% oficira istaklo je nedostatak udžbenika i literature kao osnovnu poteškoću koja im otežava samoobrazovni rad. Tim podacima je potvrđena opravdana pretpostavka da je objektivno loše stanje u udžbeničkoj literaturi jedno od važnih uzroka slabosti u samoobrazovnom radu. Taj nedostatak više ističu podoficiri (i to mlađi po stažu i godinama), jer oni, zbog relativno malog iskustva i znanja i potreba za učenjem osećaju nedostatak dobrih udžbenika.

Starešine najčešće uče u stanu, u zajedničkoj prostoriji koja služi i za druge svrhe. Najveći deo starešina (97%) uči kod svoje kuće, od kojih svega 23,3% podoficira i 28,7% oficira ima posebnu sobu za rad. Interesantno je da i ove starešine, koje u stanu nemaju povolj-

ne uslove za učenje, nerado koriste prostorije (čitaonice, biblioteke) domova JNA i sličnih ustanova za učenje. Da li je ovde u pitanju preferiranje komoditeta vlastitog stana ili mala atraktivnost ovih društvenih prostorija, to istraživanje nije uspelo da otkrije.

Mnogo je lošija okolnost — ali ona je subjektivno uslovljena — što većina starešina (63,1%) nema svoj »radni kutak« pa čak nema ni svoj sto za učenje, već koriste one koji služe i za druge svrhe. Ovome treba dodati i to da polovina starešina nema ni priručnu biblioteku, a to uslove za učenje u stanu čini manje pogodnim nego što bi objektivno mogli da budu, polazeći od standarda naših starešina.

Pomoć u samoobrazovnom radu, koju treba da pruže starešine jedinica — prema oceni starešina — nedovoljna je, a negde i ne postoji. Istraživanje je polazilo od pretpostavke da je starešina jedinice jedan od najvažnijih »objektivnih« faktora koji determiniše rad na samoobrazovanju starešina u jedinici (ustanovi). Međutim, svega nekoliko procenata starešina dalo je pozitivnu ocenu pomoći koju očekuju od svojih pretpostavljenih. I taj neznatni procenat izjavio je da se ta pomoć svodi na razjašnjavanje pojedinih problema, dok retko navode razumevanje, podršku i podsticanje. Ovaj nedostatak naročito osećaju mlade starešine, u prvom redu podoficiri, kojima je zbog nedostatka iskustva i znanja iz oblasti uspešnog učenja i planiranja takav stav pretpostavljenih najvažniji razlog za neaktivnost i slabe rezultate u samoobrazovanju.

Zbog toga podoficiri češće nego oficiri daju negativnu ocenu svojim starešinama za pružanje pomoći u samoobrazovanju. Pri tome su oni sa višom školskom spremom stroži, verovatno zbog toga što bolje uočavaju šta bi sve starešine trebalo da učine, a i zato što se oni više samoobrazuju od onih sa nižom školskom spremom, pa osećaju i potrebu za podrškom. U oceni lošeg stanja u pogledu negovanja i podrške samoobrazovanju potčinjenih ispitanici su jedinstveni. Gledajući po pojedinim obeležjima ispitanika, nema gotovo nikakvih razlika, a to govori o tome da nije data slučajno ocena, niti je »isforsirana« od pojedinih kategorija ispitanika.

Nešto bolje, ali ipak ispod granice zadovoljavajućeg, starešine očekuje pomoć koju im u samoobrazovanju pružaju domovi JNA, organizacije SKJ i pojedini organi komande. Naime, 13% starešina izjavilo je da im domovi JNA pomažu u učenju, a pri tome navode da se ta pomoć najčešće sastoji u obezbeđenju literature. Istini za volju, treba dodati i to da preko 40% starešina izjavljuje da nije ni tražilo pomoć od domova, tako da je krivica za slabu saradnju na zadacima samoobrazovanja obostrana.

Pomoć organizacija SKJ i pojedinih organa komandi starešine takođe ocenjuju kao nedovoljnu. Kada govore o razlozima koji ih odbijaju od samoobrazovanja, oni kažu da se u njihovoj jedinici ljudi malo podstiču i usmeravaju od strane organizacije SK i komande da uče i, što je još teže, u tom pogledu im se ne pružaju nikakve olakšice.

Prema tome objektivni uslovi za samoobrazovni rad starešina su prilično nepogodni. Starešine izjavljuju da, zbog opterećenosti poslovima i obaveza u popodnevnom slobodnom vremenu. No, to je samo uslovno tačno; evidentno je da bavljenje samoobrazovanjem negativno korelira sa opterećenošću obavezama u slobodnom vremenu. Mnogo su ozbiljnije prirode ostali objektivni faktori sa negativno izraženim dejstvom: nedostatak udžbenika, a naročito slaba pomoć starešina jedinice, komandi, organizacija SK i domova JNA.

MOTIVACIJA STAREŠINA ZA SAMOOBRAZOVANJE U SVETLU SUBJEKTIVNIH MOGUĆNOSTI I OBJEKTIVNIH USLOVA

Rezultatima istraživanja o problemu motivisanosti za samoobrazovanje poklonilo se dosta pažnje, jer se s pravom polazilo od pretpostavke da efekti rada na samoobrazovanju odlučujuće zavise od stepena motivisanosti starešina.

Jedan od indikatora motivisanosti bio je stepen zadovoljstva pozivom, što je »izmereno« odgovarajućim pitanjima u Upitniku i tvrdnjama u skali stavova prema JNA. Podaci pokazuju da je najveći deo starešina zadovoljan pozivom. Podoficiri su manje zadovoljni pozivom (51,9% zadovoljnih) nego oficiri (68,3%). Međutim, ono što je zajedničko za oficire i podoficire jeste da sa vremenom opada njihovo zadovoljstvo pozivom. Oni su, naime, pre pet godina bili nešto zadovoljniji nego danas, a uglavnom smatraju da će posle pet godina biti manje zadovoljni nego sada. Ovi podaci nas upozoravaju — kada ih analiziramo sa aspekta motivacije za samoobrazovanje — da i kod naših starešina, posebno podoficira, vremenom provedenim u Armiji opada zadovoljstvo pozivom, što može u određenim uslovima da utiče (u negativnom smislu) na samoobrazovnu aktivnost starešina.

Starešine koje su izrazile nezadovoljstvo pozivom navode kao najčešće razloge »što je sadašnje zanimanje slabo nagrađeno i što se situacija neće menjati u bliskoj budućnosti«. Pored ovog, često je navođen i razlog »što sadašnje zanimanje nema, niti će imati perspektive za dalji razvoj«. Procenat nezadovoljnih raste i sa godinama starosti.

Interesantno je naglasiti da su u onom, inače malobrojnijem delu starešina koji su ispoljili nezadovoljstvo pozivom, nešto brojniji oni koji se bave samoobrazovanjem. To ukazuje na dva momenta: prvo, da zadovoljstvo pozivom nije najodgovornije za bavljenje samoobrazovnim radom i, drugo, da zadovoljstvo pozivom (kao motiv) ima dvosmeran značaj. Naime, zadovoljstvo pozivom pozitivno utiče u motivaciji za stručno usavršavanje, ali često i nezadovoljstvo pozivom motiviše subjekte u samoobrazovnoj aktivnosti, samo što tada divergira od stručnog usavršavanja u sadašnjem pozivu. To je evidentno naročito kod naših podoficira.

Za takvu konstataciju istraživanje je dalo obilje informacija. Navešćemo samo neke važnije. Većina starešina (88,5% podoficira i 82,2% oficira) smatra da je opravdano vanredno studiranje na fakultetima i drugim školama u građanstvu. Pri tome su podoficiri kategoričniji. Oni ne samo što to smatraju već i u praksi čine, pošto je više njih nego oficira koji vanredno uče škole u građanstvu (17,2% podoficira i 13,3% oficira). Razloga za takvu orijentaciju podoficira ima više, ali su ovde bar dva veoma prisutna: osećanje perspektivnosti i motivisanosti za vojni poziv i uskraćene mogućnosti institucionalnog sticanja višeg i visokog vojnog obrazovanja.

Odgovor »da je opravdano studiranje starešina na fakultetima bez obzira na smer studija« pokazuje tendenciju porasta procenata sa podizanjem nivoa školske spreme iz građanstva, i obrnuto, tendenciju opadanja sa podizanjem nivoa vojnog obrazovanja.

Motivi koji podstiču starešine u samoobrazovnom radu. Starešine smatraju da ih u samoobrazovnom radu najviše podstiču »potreba uspešnog obavljanja dužnosti« i »nastojanje da se bolje snalaze u društvenim i ostalim zbivanjima«. Pored ova dva, često su navođeni i ovi motivi: »želja za napredovanjem u službi« i »želja za većim ugledom u društvu«. Kada govore o motivaciji za samoobrazovanje svojih drugova, starešine ističu ove motive: »potreba uspešnijeg obavljanja dužnosti« i »želja da se poboljša materijalni položaj«. Može se zapaziti da su starešine bile kritičnije kada su ocenjivale motivaciju drugova, nego svoju vlastitu. Oficiri češće navode motive koji se odnose na napredovanje u službi i uspešnije obavljanje dužnosti, a podoficiri — želju za poboljšanjem materijalnog položaja i sticanje građanskih kvalifikacija. Oni koji se ne bave samoobrazovanjem najčešće pripisuju drugovima da su motivisani željom da poboljšaju svoj materijalni položaj.

Šta starešine odvrća od samoobrazovnog rada? Najčešće je razlog »što dužnost na kojoj se nalaze mogu da obavljaju i bez daljeg

usavršavanja, a nema izgleda da će dalje napredovati u službi«. Pored toga, veoma je visoko izdvojen od ostalih i razlog »što na napredovanje u pogledu čina, plate, položaja i dr. ne deluje to da li neko uči ili ne uči«.

Oba razloga imaju veliki značaj. Prvi implicira odsustvo perspektivnosti u pozivu, a drugi odsustvo razumevanja za samoobrazovanje od onih koji su inače odgovorni da neguju, usavršavaju i podstiču ovu aktivnost i favorizuju one koji uče i koji više znaju.

Rezultati istraživanja pokazuju da zadovoljstvo pozivom, mada važno kao motiv za samoobrazovanje, nije najodgovornije za angažovanost u toj delatnosti. No, u svakom slučaju, ovaj motiv ima veliku ulogu u stručnom usavršavanju i u njemu treba tražiti uzroke relativno slabim rezultatima iz vojne nauke na testu znanja, kao i slabom interesovanju za vojne sadržaje.

Motivi koji pokreću starešine u samoobrazovanju gotovo u potpunosti se poklapaju sa interesima i potrebama Armije. Njih je poželjno dalje osnažiti, istovremeno otklanjajući one (ili bar umanjujući njihovu jačinu) koji negativno utiču.

Za motivizaciju je odlučujuća determinanta — angažovanost odgovornih faktora u jedinici na usmeravanju, podsticanju i negovanju samoobrazovanja, i to ne rečima, već konkretnim merama, uključujući u to sve vidove i društveno korisne sadržaje čistog samoobrazovanja, stručnog usavršavanja u vojnim školama i vanrednog školovanja u »drugim« školama. Istraživanje je ukazalo na izvanredan značaj motivacije za dalji razvoj samoobrazovanja u Armiji. Sem toga, pokazalo se da je kod naših starešina u punoj meri zastupljena »subjektivna strana« motivacije (volja i ljubav za učenje, pozitivan stav prema samoobrazovanju i interes za pojedine oblasti i sadržaje), ali da motivacija ne dolazi do punog izražaja zbog objektivnih okolnosti, koje treba menjati.

U ovoj analizi izneto je mnoštvo podataka koji ukazuju na stanje samoobrazovanja starešina. Međutim, sadašnju situaciju samoobrazovanja ne smemo posmatrati statički, već kao dinamičan proces u interakcijama mnogih faktora čije dejstvo treba usmeriti u pravcu progressa.

Slabosti koje se danas javljaju u samoobrazovanju starešina egzistiraju i pored sasvim zadovoljavajućih subjektivnih potencijala. Istraživanje ukazuje da izvore slabosti u samoobrazovnom radu starešina treba tražiti uglavnom izvan starešine — subjekta. Treba menjati »objektivno« u statusu starešine i »objektivno« u statusu armijskog obrazovanja.

Da bi samoobrazovanje moglo da krene ulaznom linijom, pre svega se mora izmeniti naš koncept o obrazovanju starešina.² To, razume se, ne zavisi samo od starešine kao subjekta koji se samo-obrazuje već od odlučujućih faktora u Armiji i van nje.

Potpukovnik u penziji
Dimitrije DRŽAJIĆ, psiholog

² Pod »konceptom o obrazovanom starešini« podrazumevamo usvojeno shvatanje o tome šta je u datom momentu optimalno da naš starešina zna, tj. šta se treba i šta se može očekivati da starešina JNA poseduje iz ogromne riznice savremenih znanja, kako na profesionalnom, tako i na opštekulturnom planu.